
Gecekondu Bölgelerindeki Yoksulluk ile Mücadelede Mikrofinansın Rolü: İzmir Örneği

---

Mahmut BİLEN*
İhsan ÇETİN**

ÖZET

Bu makalede öncelikle Türkiye'deki gecekondu bölgelerinde yaşayan insanların mikro krediye ilişkin tutum ve alışkanlıkları analiz edilmektedir. Enformel sektörün yaygın olduğu gecekondu bölgelerinin başlıca sorunlarından biri yoksulluktur. Yoksulluk sorunu birçok mali olanaktan mahrum olmak anlamına gelmektedir. Bunların en önemlilerinden bir tanesi, yeterli sermayeye sahip olamama sorunu teşkil etmektedir. Bu sebeple, makalede Türkiye'de kentsel yoksulluğun yaşandığı başlıca bölgeler olan gecekondu bölgelerindeki insanların mesleki dağılımları, gelir ve eğitim durumları ve bunlarla karşılaştırmalı olarak bireylerin mikrofinansa ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Bu çerçevede gecekondu insanların içinde buldukları yoksulluk sorununun aşılabilmesi ve girişimcilik faaliyetinin finansmanı için mikro kredi olanağının ne ölçüde çözüm olabileceği alan araştırmasıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında, gecekondu bölgelerinde yaşayanların içinde buldukları nakit yetersizliği veya karşılaştıkları ekonomik riskler karşısında ne tür tedbirlere başvurdukları analiz edilmiştir. Makalede tartışılan veriler İzmir'deki gecekondu bölgelerinde yapılan saha çalışmasında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Mikrofinans, Mikro Kredi, Gecekondu, Sosyal Sermaye

---

* Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü

** Dr., Arş. Gör., Çukurova Üniversitesi

ABSTRACT

The Role of Microfinance in Struggling Against Poverty in Gecekondu Areas: Sample of İzmir

This article, first of all, examines attitudes and manners of gecekondu's people against micro finance. Poverty is one of the common problem of gecekondu areas where informal sector is popular. Poverty means to be deprived of financial resources. One of basic financial resources is credit facility. Thus, in the article occupational variance, income and education levels of gecekondu people are investigated comparing with their attitudes on microfinance. In this frame, by a field research it is tried to be determined that how much can microfinance be a solution for poverty that gecekondu's people suffer from. Besides, precatations that dwellers take against economic crisis or narrow circumstances are examined. The data that argued in the article are collected from gecekondu of İzmir by a field work.

Keywords: Poverty, Microfinance, Micro-loans, Gecekondu, Social Capital

GİRİŞ

Türkiye kentlerinin vazgeçilmez bir unsuru olan gecekondu bölgeleri ülke nüfusunun önemli bir kısmını barındırır. Gecekondu sorunu temelde yetersiz konut ihtiyacından ileri gelir ve yalnızca Türkiye’de değil, farklı isimler altında dünyanın birçok ülkesinde görülür. Çok boyutlu olan bu sorunun bir cephesi yoksullukla ilgilidir. Neo-liberal küreselleşmenin yarattığı ekonomik dönüşümler neticesinde kentsel yoksulluğun özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan çevre ülkelerde daha ağır şekilde yaşandığı birçok kaynakta ele alınmıştır (Ritzer 2011, Davis 2007). Bunlardan en bilinenlerden biri olan “Gecekondu Gezegeni”nde Davis (2007) gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki gecekondu bölgelerine ilişkin yapısal analizler ve birtakım istatistikler verir. Davis, az gelişmiş toplumlarda yaygın olan gecekondu bölgelerini neo-liberalizmin bir sonucu olarak Dünya Bankası ve IMF gibi kurumların empoze ettiği “yapısal uyum programları” gibi politikalarla ilişkilendirir. Bunun yanında, alt yapı, su ve tuvalet ihtiyaçlarının karşılanması gibi konularda yaşanan sıkıntılar, ayrıca yoksulluğun şiddetine göre bu gibi bölgeler arasında hiyerarşinin olduğunu belirtir.

Birçok ülkenin kentlerinde ortaya çıkmış ve getto, slum, bidonville gibi değişik isimlerle anılan bu bölgelerin ortak özellikleri dışlanmışlıkları ve yoksulluklarıdır. Kent kültürüne ve olanaklarına kavuşamamaları onların bu sorunla nesiller boyunca karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Oscar Lewis yoksulluğun kuşaklar arasında döngüsel çevrimini “yoksulluk kültürü” kavramı altında inceler. Lewis’in çalışmasında, devamlılık arz eden yoksulluk ve yüksek işsizlik sonucunda yoksul semtlerin

¹ The term that refers slum areas in Turkey, and means “a shack of a house built over night”

bir kültür ortaya çıkardığını, bu kültürün de “yoksulluk kültürü” olduğunu ifade eder (Dhadave, 1989:8). Yoksulluğun gecekondu bölgelerinin kronik bir sorunu olduğunu gösteren “Nöbetleşe Yoksulluk” çalışmalarında Işık ve Pınarcıoğlu (2005:39) yoksulluğun yeni gelen göç dalgalarıyla birlikte devredildiğini ileri sürerler. Buna göre yoksulluk Lewis’in iddia ettiği gibi kuşaklar arası devam eden bir sorun olmaktan çok, gecekondu bölgelerinde kente yeni gelmiş grupların kente uyum sağlama evresinin başlarında tecrübe ettikleri bir durum olduğu ileri sürülmektedir.

Kentsel yoksulluğun öbeklendiği gecekondu bölgelerinin iyileştirilmesi için çok çeşitli projeler ve öneriler zaman zaman gündeme gelmektedir. Günümüzde Türkiye’de kentsel dönüşüm olarak adlandırılan, özellikle kent merkezinde kalmış ve rantın yüksek olduğu bu tür gecekondu bölgelerinin ıslahı önemli bir politik reçete olarak tartışılmaktadır. Bu politika ile hem depreme dayanıklı bir konut dokusunun oluşturulması, hem de kent rantında meydana gelecek kaynak ile yoksulluğun azaltılacağı umulmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan hanelerin ve bireylerin kentin birçok olanağından mahrum oldukları bilinmektedir. Mahrum kaldıkları önemli şeylerden bir tanesi de finans olanağına kavuşamamalarıdır.

Yoksulluğun önemli nedenlerinden bir tanesinin nakit yetersizliği olduğu bilinmektedir. Bu sorunun azaltılmasına yönelik olarak 1970’lerden sonra yaygın şekilde kullanılmaya başlanan mikrofinans yöntemi yıllar içinde dünya genelinde yaygınlık kazandı. Bu yöntemle bir yandan yoksulların gelirinin arttırdığı, yetersiz beslenmeyi azalttığı, ilköğretime devam etme oranını arttırdığı genelde pozitif etkilere sahip olduğu ifade edilmektedir (Morduch and Haley, 2001:5). Bu yöntemin yoksulluğu ne ölçüde azalttığı konusunda halen yoğun tartışmaların yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu yöntemin yoksulluk gibi çok boyutlu bir sorunu bir nebze azaltıcı yönde katkıda bulunduğuna ilişkin bulgular yine birçok akademisyen tarafından gösterilmiştir (Wright, 2000; Khandker, 1998; Shastri, 2009; Miyashita, 2000). Bu çalışma da Türkiye’de mikrofinans sektörünün henüz yeni gelişme gösterdiği bir aşamada özellikle gecekondu bölgelerindeki bilinirlik düzeyi ile yoksullukla mücadelede ne düzeyde bir seçenek olarak görülebileceğine ilişkin bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Sektöre ilişkin talep düzeyinin analizi ve bu sektörün bu bölgelerde gelişme potansiyeli bu makalede analiz edilmektedir.

1. Gecekondulaşma Süreci

Gecekondulaşma süreci Türkiye’de içgöçlerin başladığı tarih olan 1950’li yıllarda büyük kentlerde artan nüfusun ihtiyaç duyduğu konut talebinden doğmuş bir olgudur. Bu tarihle başlayan gecekondulaşma süreci 2000’li yıllara kadar kentlerin büyümesini etkileyen başlıca faktörlerden biri olmuştur. Değişen iktidarlarla birlikte çıkan imar afları neticesinde yasal statüler kazanan gecekondu bölgeleri, içinde buldukları kentlerin de ne yönde ve ne şekilde büyüyeceğine katkıda bulunmuştur. Göçlerin başladığı tarihlerden bu yana özellikle büyük şehirler gecekondulaşma sürecinden geçerek büyümüşlerdir. Bu bağlamda, Türkiye’de kentleşmenin yoğun göç alarak büyüyen İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerde aynı zamanda gecekondulaşma anlamına geldiği ileri sürülebilir.

Gecekondu sözcüğünün, bir kavram olarak dilimize girişi 1940-1950 yılları arasına rastlamaktadır. Sözcüğün yaratılışı, ne kültür kurumları ne de özel bir kurum aracılığıyla olmuştur. Sözcüğün yaratılışında ve dilimize kazandırılmasında birinci etken halktır. Gecekonduların halkın bir “yapma” eylemi sonucunda ortaya çıktığı kuşkusuzdur. Başka söyleyişle, “gecekondu kavramı halkça yaratılmış, üretilmiş bir kavramdır”. (Geray, 1968:12, akt. Çakır, 2007:21)

Ortaya çıktığı yıllardan bugüne kadar, hakkında birçok araştırmanın yapıldığı gecekondu olgusu, Türkiye’de kentleşme, sanayileşme, modernleşme gibi birçok alanla ilintili bir problem sahası olmuştur. Bu dönemde, Batı bilim dünyasında egemen olan modernleşme kuramının (Şenyapılı, 2006:88) etkisinde kalınarak bu tür bir yaklaşımla ele alınan gecekondu geçici bir durum olduğu, gecekondu nüfusunun ise zaman içerisinde kentle bütünleşecekleri varsayılmıştır. İlk başta köylü olarak nitelendirilen bu kitle bu düşünüş biçimine göre kentlileşecektir. Bu bir bakıma Tönnies’in cemaatten cemiyet tipi yaşama geçişin model olarak kabul edildiği izlenimini yaratmaktadır. Modernleşme teorisi bağlamında rahatça analiz edilebilecek bu varsayım geçen süreyle birlikte geçerliliğini yitirmiştir. Gecekondu kendi mekân-sallığında kendi alt kültürü ile sosyo-ekonomik yapısını oluşturmuştur. Kalıcılaşma yolunda hızla ilerleyen gecekondu, öte yandan ilerleme ve modernleşmenin önünde duran bir engel olarak algılanmaya başlanmıştır (Şenyapılı 2006, Erman 2001).

Işık ve Pınarcıoğlu (2005), gecekondu kaçak olarak konumlandırılmasının, basit bir çıkarımla onu formel dışı kıldığını bu bakımdan ise “gecekondu özünde enformel bir olgu” olduğunu vurgularlar. “Gecekondu, formel olarak adlandırılan ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dışında enformel süreçlerde doğar ve gelişir; yine enformel süreçler vasıtasıyla sakinlerine kentte bir yaşam sunar. Bu süreçler, hem “kent hukuku” dışında kaçak yapılaşma olarak enformel konut piyasasının, hem de yaşamak için gerekli ücretin kazanılmasını sağlayacak enformel işgücü piyasasının oluşması ile gerçekleşir. Gecekondu ve orada oluşan yaşamın bu niteliklerinden dolayı, konuyla ilgili araştırmalar enformel süreçlere ve enformelin formelle olan ilişkisine özel bir önem vermek zorundadır” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2005:50). Gecekondu enformellikle sarmal bir ilişki içindedir, yani enformelliğin hem sonucu hem de yaratıcısıdır. Bu durum doğal olarak gecekondu bölgelerini ağırlıklı olarak alt gelir grubuna mensup ailelerin yaşadığı alanlar haline getirmiştir.

Gecekondu bölgeleri bir kentin öteki yakalarıdır. Bu sebeple, burada yaşayan insanların yoksulluk dışında karşılaştıkları başlıca sorunlardan birisi sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma gündelik yaşamda sosyal yaşamın içinde rahatlıkla duyumsanabilen bir olgu olmasının yanında, kültürel ve ekonomik alanda da yaşanabilir bir durumdur. Bu bağlamda yoksul kesimlerin kredilendirilebilir sosyal grup arasında sayılmaması ekonomik dışlamaya örnek teşkil eder (Adaman ve Keyder, 2006:9).

Bir ihtiyaç neticesinde başta barınak amaçlı çatı-ev şeklinde inşa edilen gecekondu evleri zaman içinde arttırılan sermaye ve imar afları neticesinde apartmanlara dö-

nüsmüştür. Böylece gecekonducular, içinde yalnızca yoksulların yaşadığı bölgeler değil fakat daha çok hazine veya başkasının arazisini işgal eden ve bunun üzerinden haksız kazanç elde eden işgalciler olarak görülmüştür. Gecekonducuların apartmanlara dönüşmesi süreci daha çok 1980'li yıllara denk düşmektedir. 1984 ve 1985 yılında çıkarılan ve kapsamlı bir özellikte olan imar afları neticesinde, o güne kadar kentin çeperinde kurulmuş gecekondu bölgeleri kente formel anlamda eklenmiş oldular. Bu tür imar afları çözüm olmaktan çok kentlerdeki gecekondulaşmayı arttırmıştır.

Gecekonducuları inşa eden ilk kuşak kentte yaşayanlarca köylü olarak görülmüş olmasına karşın, yetişen diğer kuşakların aynı sıfatla nitelendirilmesi mümkün olmamıştır. Fakat öte yandan bu kuşakların tam anlamıyla kentli kimliğine uyduğunun iddia edilmesi mümkün olmamıştır. Gecekondu bölgeleriyle ilişkilendirilen hem kır hem de kentten öğeler barındıran arabeskleşme ise ortaya çıkan bu yeni kültürel durumu en iyi ifade eden kavramdır. Bunun için arabesk kültürü Türk edebiyatı ve sinemasında sıkça işlenen bir konu olmuştur.

2000'li yıllara kadar süren gecekondulaşma süreci bu tarihten sonra çıkarılan yasalar ve alınan sıkı tedbirler sonucunda durmuştur. Özellikle 2005 yılı sonrasında yapılan yasal değişikliklerle güçlenen TOKİ'yle birlikte hızlandırılan kentsel dönüşüm projeleri sonucunda günümüz itibarıyla bu tür bölgelerin ortadan kaldırılması tartışılmaktadır.

2. Yoksulluk ile Mücadele: Mikrofinans

Yoksulluk temelde mülkiyet kavramıyla ilişkili bir olgudur. Daha genel bir ifadeyle, yoksulluk ile varsıllık olgusuna anlamını katan yegane olgu mülkiyettir. Tarım devriyle birlikte kurumsallaşan mülkiyet kavramıyla birlikte yoksulluk insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu sebeple, yoksulluk her şeyden önce ekonomik durumla ilişkili bir meseledir. Gıda, barınma, sağlıklı yaşam gibi etmenlerden yoksunluk yoksulluğun temel bileşenlerini oluşturur. Yoksulluk bireysel olmaktan çok toplumsal bir sorundur. Bu da en açık ifadesiyle gelir adaletsizliğiyle ilişkili bir durumdur. Bu adaletsizlik kimi zaman kişisel beceriye dayansa bile, genelde toplumsal yapı ve ekonomik düzenle alakalıdır. Toplumsal normların ne şekilde düzenlendiği nemanın ne şekilde dağıtılacağını büyük ölçüde belirler.

Yoksullukla birlikte elbette yoksullukla mücadele de insanlık tarihinin bir diğer yönünü oluşturur. Bu gibi mücadelelerin daha sistematik hale gelmesi ulus devletlerle birlikte merkezi yönetimlerin daha kontrollü ekonomik politikalar oluşturmalarıyla gerçekleşmiştir. Yoksulluğa ilişkin yapılan bu gibi müdahaleler genelde ekonomik büyüme, enflasyonun düşürülmesi gibi "dolaylı" ve yoksul kesimlere yapılan sosyal yardımlar, onlara yönelik hazırlanan krediler, asgari ücret gibi "doğrudan" olacak şekilde iki sınıfta değerlendirilir.

Yoksulluk sorununun ortaya çıkmasında etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekenleri; yoksulların yeterli olmayan gelirleri, beşeri sermaye

(iyi eğitim ve sağlık hizmeti) birikimleri, mülkiyet, kamusal altyapı yatırımları ve sosyal ağlara düşük düzeyde ulaşabilmeleri ve nihayetinde makalede işlenen konu olan finansal krediye ulaşamamaları gibi sorunlar şeklinde ifade edilebilir. Yoksulların yoksun oldukları birçok şeyin arasında belki de en fazla dikkat çekici olanı, finans piyasalarına ulaşma konusundaki yoksunluklarıdır. Bu durum az gelişmiş ekonomilerde daha da sorunlu hale gelmektedir. Yoksulların finans piyasasına ulaşamamasının bilinen en önemli engeli yeterli mali güçlerinin olmamasıdır (Weiss ve Montgomery, 2003:9). Yoksullar çevresinden borçlanmaları durumunda ya yüksek faizle kaynak bulabilmekte veya akraba çevresinden sınırlı düzeyde kaynağa ulaşabilmektedir. Bunun dışında sosyal, kültürel ve cinsiyet bariyerleri yine finans piyasasına girmelerinin önündeki en önemli engeller olarak dikkat çekmektedir. Formal ve informal finansal sektörlerin yoksullara yeterli düzeyde kredi sağlamaması/sağlayamaması nihayetinde sosyal, ekonomik ve demografik açıdan acımasız bir kısır döngünün yoksulların yoksul kalmasına neden olan önemli bir faktördür. (Chowdhury vd, 2005:298 - 309). Modern finans sektörünün yoksullara kredi sağlamamasının en önemli nedeni olarak onların, kredi verilebilir olmadıkları şeklindeki bakış açısıdır. Yani yoksulların verilecek krediye karşı gösterebilecekleri bir mali teminatlarının olmaması nedeni ile kredinin tekrar geri ödenme ihtimalinin düşük olacağı şeklindeki kanaatleridir. Modern ekonomik sistem içinde kredi sağlama olanaklarına kolay kavuşan ile kavuşamayan arasındaki en önemli fark zenginleşmekle ile yoksul kalmak kadar derindir. Yoksulların bu olanaktan mahrum kalmaları, yoksulluk halinin süreklilik taşımasına neden olmaktadır.

İnsanların yoksul olmalarının önemli bir nedeni olan bu asimetrik durumun onların yoksulluklarını daha da ağırlaştırdığı görülmüş ve bunun ikame edilmesi için geliştirilen araç ise mikrofinans kurumunun *group lending* yöntemi (bkz. Wahid, 1993) olmuştur. Muhammad Yunus'un² geliştirmiş olduğu bu kurum son yıllarda dikkate değer bir ilgi görmüş ve uygulamada yoksullukla mücadelede önemli bir politika aracı olmuştur (Sengupta ve Aubuchon, 2008). Bu yöntem, yoksullara herhangi bir mali teminat aramaksızın (*collateral-free loans*) küçük krediler vermek suretiyle kendi işlerini kurmalarını ve böylece onların yoksulluk sorununun üstesinden gelmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Mikrofinans, kamu kesiminin sosyal transfer yöntemi ile yoksulluğu azaltma konusundaki yaklaşımından farklıdır. Sosyal transfer yöntemi yoksulların içinde buldukları o anı dikkate alır ve sorunu hafifletirmeye odaklıdır. Yoksulluğun kalıcı olarak ve uzun dönemde yok edilmesine yönelik politikaların en dikkat çekenleri, eğitim ve sağlık yardımlarıdır. Bu politikalar genel olarak düşük gelirli bireyleri yoksullukla mücadelede çok aktif kılamadığı türden transferlerdir. Buna karşın mikrofinans yaklaşımı ise hem yoksulun kendi olanaklarını hem

² 1976 yılından bu yana Bangladeş'te ortaya koyduğu yöntem ve daha sonra bu yöntemin dünya genelinde otaya konulan çeşitli örneklerinde yoksulluğu azaltmakta etkili ve önemli bir yöntem olmasından dolayı 2006 Nobel Barış ödülü Muhammad Yunus'a verilmiştir. Grameen Bank'ın başlangıcı 42 yoksul kişiye her birine 1\$'dan daha az bir kredi ile başlamış ve günümüzde 7 milyondan fazla bir müşteri hacmine ulaşmış bir girişimdir (Yunus, 2003).

de yoksulun içinde bulunduğu anı değil, gelecekteki konumunu da dikkate alarak kalıcı bir şekilde yoksulluktan çıkmasının fırsatlarını sağlamayı önemsemektedir.

Dünya’da bu yöntemi kullanarak yoksulluk sorunu ile mücadele eden ülkelerin sayısı hızla artmaktadır. Nitekim dünyanın çeşitli bölgelerinde, 100 ülkeden fazla, 2010 yılı sonu verilerine göre, 1600’den fazla mikrofinans kurumunun formal ve informal biçimde, 75 milyondan fazla kişiye \$39 milyardan fazla kredi kullandıracak bir ekonomik güce ulaştığı görülmektedir³. Bu sektör hükümetlerin, bankaların, yardım kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının, kooperatiflerin, danışmanlık şirketlerin doğrudan dahil olduğu yüz binlerce çalışanın hizmet sunduğu küresel bir sektöre ulaşmıştır (Arun ve Hume, 2009:1). Bu yöntem yalnızca az gelişmiş ülkelerde değil, ABD dâhil birçok gelişmiş ülkede de kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 1: 2012 Yılı Sonu İtibariyle Dünya Genelindeki Mikrofinans (MF) Hizmetlerinin Genel Görünümü

MF Hizmeti Veren Kurumlardan Rapor Sunanların Sayısı (1997–2010)	3 652
MF Hizmeti Veren Kurumların 2011 Yılında Rapor Sunanların sayısı	609
2011 Yılında Verilen MF kredilerinde Yoksulların Oranı (%):	56,5
2010 Yılı Sonu itibariyle MF Müşterilerinin Sayısı	205 314 502
2010 Yılı Sonu itibariyle Yoksul Müşterilerin Sayısı	153 306 542
2010 Yılı Sonu itibariyle Yoksul Kadınların Sayısı	137 547 441

Kaynak: Jan P. Maes and Larry R. Reed, State of the Microcredit Summit Campaign Report 2012, Washington, USA, 2012, p. 3.

Türkiye’de modern anlamda mikrofinans uygulaması oldukça yeni olmasına rağmen benzer kurumlar dikkate alındığında tarihi geçmişi oldukça gerilere gitmektedir. Nitekim Osmanlı döneminde faiz haram olduğu için yoksullara yardım için oluşturulmuş olan “Para Vakıfları” (Özcan, 2008: 124-128) kişinin oturduğu evi ipotek göstermesi halinde kredi sağlamaktaydı. Böylece oturduğu evin mülkiyeti karşılığı kira ödemekte ve aldığı krediyi geri ödemekte idi. Böylece kredi ihtiyacı olan kişilere kredi sağlanmış olunmaktaydı.

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde Emanet Sandıkları, Kooperatifler, Kredi Birlikleri gibi kurumlar dışında, özellikle Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Vakıflar Bankası gibi bankaların küçük esnafa, tarım kesimine ve ihtiyaç sahiplerine düşük tutarlarda kredi sağladıkları bilinmektedir. İfade edilen bankaların bu kesimlere sağladıkları kredilerde kâr amacının dışında toplumsal yararın gözetildiği söylenebilir.

³ Türkiye için herhangi bir Mikrofinans kurumun görülmediği dikkate alındığında verilen bu dataların dünyanın çeşitli ülkelerinde faaliyette bulunan bazı Mikrofinans kurumlarını kapsamadığı anlaşılacaktır. Mixmarket, <http://www.mixmarket.org/>

Türkiye’de yukarıda ifade edilen modern anlamda mikrofinans kurumu şeklinde kurulmuş ve varlığını bu amaçla sürdüren iki kurum bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yoksulluğu azaltma amacıyla, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı tarafından kurulmuş ve kadınlara mikro kredi sağlayan *MAYA Mikro Ekonomik Destek* kurumu- dur. 2002 yılında kurulmuş olan bu kurum daha ziyade Kocaeli, Sakaya, Düzce ve İstanbul bölgesinde faaliyette bulunmaktadır. 1585 aktif üyesinin bulunduğu bu iş- letme toplam 8497 adet kredi kullandırmıştır. Sağlanan kredilerin toplam değeri 7 milyon TL’yi geçtiği görülmektedir (<http://www.kedv.org.tr>).

İkinci mikro finans kurumu ise İsrâfi Önleme Vakfı ile Diyarbakır Valiliğince Bang- ladeş’teki Grameen Bank modeli esas alınmak üzere *Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP)* ismi ile kuruldu. Kurulduğu andan itibaren merkezi hükümetle iyi ilişkiler içinde olması nedeniyle gerek kamu kurumlarından gerek ise çeşitli sos- yal kesimler tarafından destek görmüştür. Hızlı bir şekilde büyüyen TGMP, Türkiye genelinde 89 şube düzeyine kavuşmuştur. Bu güne kadar kredi kullandırdığı kişi sa- yısı 53 bini geçmiştir. Kullanılan kredi tutarı ise 162 milyon TL düzeyini aşmıştır (www.tgmp.net). Anlaşılacağı gibi hızla büyüyen bir fon kaynağına dönüşen bu tür mikrofinans kurumları yoksulluk ile mücadelede giderek önemli bir rol oynamaya başlamışlardır. Nitekim UNDP (2006) tarafın Türkiye’de mikrofinans talep düzeyi- ni tespit etmeye yönelik bir araştırmada hanelerin %36’sının böylesi bir kuruma ihtiyaç duyacak gurupta olduğu tespit edilmiştir. Nitekim bu raporda Türkiye’deki yoksulluk riskinin azaltılması için mikrofinans sektörünün bir seçenek olabileceği ifade edilmektedir. Bu kurumların sosyal transfer politikalarına alternatif olmaktan daha çok tamamlayıcı bir seçenek olarak değerlendirildiğinde yoksulluğu azaltma konusundaki rolü küçümsemeyecektir.

3. Gecekondu Bölgelerinde Mikrofinans Araştırması

Bu bölümde saha çalışmasına dayanan veriler ışığında gecekondu bireylerin mik- rofinansa ilişkin algı ve tutumları, içinde buldukları dar gelir çıkmazından çıkış için bu tür bir yöntemin ne ölçüde tercih edildiği, meslek, gelir durumu ve eğitim düzeyi gibi değişkenlerle karşılaştırmalı olarak analizlere yer verilmiştir

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada tartışılan veriler İzmir’deki gecekondu bölgelerinde yapılan saha ça- lışması neticesinde toplanmıştır. Bu verilerin toplanmasında önceden hazırlanmış bir görüşme cetveli kullanılmıştır. Elde edilen verilerin yorumlanması amacıyla bireylerle aynı zamanda derinlemesine görüşmeler yapılmış, ayrıca gözlemlerde bulunulmuştur. Elde edilen verilerin öncelikle temel konulardaki frekans dağılımı, eğitim düzeyleri, gelir düzeyi, ekonomik kriz, mikrofinans konularında *ki kare* sonu- çları üzerinden analizleri yapılmıştır. Araştırmanın yapıldığı bölgenin gecekondu bölgeleri olması ve ayrıca yoksulluğun en önemli bir sorun olması nedeni ile bu sor- runların boyutu değerlendirilmiştir. Eğitim ile hanelerin ve bireylerin gelir düzeyleri

arasındaki doğrusal ilişkiye ilişkin geniş literatür (Wilson and Briscoe, 2004; Becker, Murphy and Tamura, 1990; Qadri and Waheed: 2011) dikkate alınarak bu konudaki boyutunu içeren analizler yapılmıştır.

3.2. Demografik, Eğitim ve Ekonomik Göstergeler

Araştırma kapsamında 73'ü erkek, 59'u kadın olmak üzere toplam 132 bireyle görüşmeler yapılmıştır. Bireylerin cinsiyete göre oranları; %55'i erkek, %45'i kadın şeklindedir. Görüşmecilerin yaş dağılımlarının ağırlıklı olarak orta yaş grubunda olduğu bu çalışmada, bireylerin %21'i 18-27, %39'u 28-37, %28'i 38-47, %8'i 48-57 ve %5'i 58-67 yaş aralığındadır.

Araştırma kapsamında incelenen bireylerin gecekondu bölgesinde yaşadıkları dikkate alındığında eğitim düzeyleri tahmin edileceği gibi ortalamasının altındadır. Okur-yazarlık oranının ortalama %93 civarında olduğu Türkiye'ye göre gecekondu bölgelerinde bireylerin %14'ü okur-yazar değil. Bireylerin yarısının ilköğretim düzeyinde eğitime sahip olduğu gecekonduda, yalnızca okur-yazar olanlar %8, ortaokul ve dengi eğitime sahip olanların oranı %58,1'dir. Araştırmanın yapıldığı bölgenin özelliği nedeni ile yüksek öğretimden mezun olanların oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Genel olarak ifade edilecek olursa, gecekondu bölgelerinde eğitim düzeyinin özellikle lise ve dengi sonrası için oldukça düşük olduğu ileri sürülebilir.

Tablo 2: Hanehalkı Gelir ve Eğitim Düzeyleri

			Eğitim düzeyi				Toplam
			İlkokul ve altı	Ortaokul ve Dengi	Lise ve Dengi	Fakülte ve Üstü	
Hane Geliri	600 TL ve Altı	n	24	39	5	3	71
		%	18.6%	30.2%	3.9%	2.3%	55.0%
	601 - 1200 TL	n	3	26	8	3	40
		%	2.3%	20.2%	6.2%	2.3%	31.0%
	1201- 1800 TL	n	2	5	3	2	12
		%	1.6%	3.9%	2.3%	1.6%	9.3%
	1801 TL ve Üstü	n	0	5	0	1	6
		%	.0%	3.9%	.0%	.8%	4.7%
Toplam		n	29	75	16	9	129
		%	22.5%	58.1%	12.4%	7.0%	100.0%

$$X^2 = 20,230$$

$$Sd = 9$$

$$p = .017$$

Yukarıda tablodan da anlaşılacağı gibi hane halkının gelir ve eğitim düzeylerine ilişkin hazırlanan çapraz tabloda bu iki değişken arasında güçlü düzeyde bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ki-kare testi sonuçlarına göre hanelerin gelir düzeyleri ile

eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, $p < 0.05$ düzeyinden daha küçük olması farklı gelir düzeylerine sahip olan hanelerinin gelirlerinde anlamlı bir farkın oluşmasına neden olduğunu ifade etmektedir.

Eğitimin toplumsal hareketliliği sağlayan başlıca faktörlerden biri olduğu, bu anlamda eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında ters orantının olduğu birçok çalışmada işlenmiş yaygın bir konuyu teşkil etmektedir. Örneğin; TÜİK'in yayınladığı istatistiklere göre Türkiye'de okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı yüzde 29,52 olurken, ilkökul mezunlarında bu oran yüzde 17,77, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında yüzde 5,34, yüksekokul, fakülte ve üstü yüzde 0,71 olarak ortaya çıkmıştır (TÜİK, 2012).

Nitekim, eğitim düzeyi ile gelir durumu arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu bulgusu bu çalışmada da elde edilmiştir. Bu çerçevede yoksullukla mücadele için özellikle bu tür bölgelerdeki, çocukların eğitime devam etmeleri halinde verilecek burs ve sosyal yardımların, kuşaklar arası yoksulluğun azalmasına katkıda bulunabileceği ileri sürülebilir. Bu durum aynı zamanda Lewis'in ortaya attığı "yoksulluk kültürü" çemberinin de kırılması anlamına gelir ki, ortaya çıkacak yeni sosyal yapı gecekondü bölgelerinde ekonomik, sosyal ve kültürel gibi çok yönlü bir değişimi de tetikleyebilir.

3.3. Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumu ve Hanenin Aylık Geliri

Benzer gecekondü bölgelerinde olduğu gibi İzmir'deki gecekondü bölgelerinde yaşayan insanların çalıştıkları iş kolları genelde enformel sektörden oluşmaktadır. Bireylerin iş dağılımını gösteren aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, bireylerin çalıştıkları işlerin önemli bir kısmı yarı veya tam zamanlı olabilen, fakat daha çok güvensiz olan meslek gruplarına aittir.

Gecekondü bölgelerinde yaşayan bireylerin görüşmelerin yapıldığı 2009 yılı itibarıyla yaptıkları işlerin dağılımları şu şekildedir: Çalışmakta olanların çoğunluğunu %30'luk oranla tekstil, inşaat gibi sektörlerde çalışan işçiler oluştururken, %11'ini seyyar satıcılık-pazarcılık yapanlar, %10'u esnaf-zanaatkar, %4'ü memur ve %5'ini emekliler oluşturmaktadır. Bireylerin %11'i ise işsizdir.

Araştırma kapsamında incelenen gecekondü bölgelerinde yaşayan bireylerin aylık gelir ortalaması 766 TL'dir. Bu rakam Türkiye İstatistik Kurumunun 2008 yılı için beş nüfuslu bir aile için belirlediği yoksulluk sınırı olan 895 TL'den düşük, açlık sınırı olan 302 TL'den yüksektir. Standart sapmanın 488,65'lik rakamla oldukça fazla olduğu bu gelir dağılımında en düşük aylık gelir 110 TL, en yüksek ise 3000 TL'dir.

Aylık geliri kategorik olarak gösteren aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 2500 TL'nin üstünde gelire sahip olan yalnızca bir kişi bulunmaktadır. Bireylerin büyük çoğunluğu 800 TL'nin altında aylık gelire sahip görünmektedir. Açlık sınırı olan 302

TL altında aylık gelire sahip bireylerin oranı %14'tür. Yine yoksulluk sınırı olarak kabul edilebilecek 800'ün altı ve 400 TL'nin üstü aralığında bulunan bireyler %58'lik oranla çoğunluğu oluşturmaktadır. 801-1300 TL arasındakilerin oranı %16, 1301-2000 TL arasında aylık gelire sahip olanların oranı %9, 2001-2500 TL aralığında gelire sahip olanların ise oranı %2'dir.

Tablo 3: Gelir Düzeyi ve Çalışma Biçimi

			Hane Geliri				Toplam	
			600 TL ve Altı	601 – 1200 TL	1201- 1800 TL	1801 TL ve Üstü		
Mesleğiniziz	İşçi	n	28	21	8	2	59	
		%	23.1%	17.4%	6.6%	1.7%	48.8%	
	Memur	n	0	3	2	2	7	
		%	.0%	2.5%	1.7%	1.7%	5.8%	
	Seyyar Satıcı-Pazarıcı	n	10	3	0	0	13	
		%	8.3%	2.5%	.0%	.0%	10.7%	
	Esnaf- Zanaatkar	n	6	5	1	2	14	
		%	5.0%	4.1%	.8%	1.7%	11.6%	
	Çiftçi	n	1	0	0	0	1	
		%	.8%	.0%	.0%	.0%	.8%	
	Mesleği Yok	n	19	7	1	0	27	
		%	15.7%	5.8%	.8%	.0%	22.3%	
	Toplam		n	64	39	12	6	121
			%	52.9%	32.2%	9.9%	5.0%	100.0%

$$X^2 = 27,641$$

$$Sd = 15$$

$$p = .024$$

Hanede son bir ay içerisinde çalışan sayısı ortalaması ise 1,3'tür. Bu rakamın standart sapması ise 0,81'dir. Bu rakam gecekondu bölgelerinde her hanede en az bir çalışanın bulunduğu yargısının ileri sürülmesine imkan tanımaktadır.

Yukarıdaki tablo, araştırmaya katılan kişilerin meslekleri ile gelir düzeyleri arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Elde edilen sonuç bu iki değişken arasında anlamlı bir farkın olduğu yönündedir. Bir başka deyişle, ki-kare testi $p < 0.05$ olması gelir düzeyleri ile meslek tercihleri arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Yoksulların yaşadığı bu tür gecekondu bölgelerinde insanların önemli bir kısmının (yarısından fazlasının) 600 TL ve altındaki gelir düzeyi grubunda yer alması dikkat çekmektedir. Nitekim bu araştırmadan elde edilen verilerden hareketle hazırlanan aşağıdaki tablo, bu duruma paralel bir şekilde katılımcıların eğitim düzeylerinin, çalıştıkları iş

kolları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Nitekim çalışma tercihlerinin eğitim düzeyleri arasındaki ki-kare testi sonuçları, $p < 0.05$ bunu doğrular bir şekilde anlamlı bir farkın olduğunu göstermektedir.

Tablo 4: Eğitim Düzeyleri ile Çalışma Hayatı Arasındaki İlişki

			Eğitim Düzeyi				Toplam
			İlkokul ve altı	Ortaokul ve Dengi	Lise ve Dengi	Fakülte ve Üstü	
Meslekler	İşçi	n	5	42	10	3	60
		%	4.1%	34.1%	8.1%	2.4%	48.8%
	Memur	n	0	2	2	3	7
		%	.0%	1.6%	1.6%	2.4%	5.7%
	Seyyar Satıcı	n	8	5	0	0	13
		%	6.5%	4.1%	.0%	.0%	10.6%
	Esnaf-Zanaatkar	n	0	11	3	1	15
		%	.0%	8.9%	2.4%	.8%	12.2%
	Çiftçi	n	0	1	0	0	1
		%	.0%	.8%	.0%	.0%	.8%
	Mesleği Yok	n	11	13	1	2	27
		%	8.9%	10.6%	.8%	1.6%	22.0%
	Toplam	n	24	74	16	9	123
		%	19.5%	60.2%	13.0%	7.3%	100.0%

$$X^2 = 50,482$$

$$Sd = 15$$

$$p = .000$$

Tabloda “mesleği yok” kategorisinde bulunanların büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre gecekondü bölgelerinde kadınların %63’ü gibi büyük çoğunluğu “ev kadını” statüsündedir. Geriye kalanların mesleki dağılımları ise şu şekildedir: %13’ü işçi, %12’si seyyar satıcı/pazarıcı, %1’i esnaf/zanaatkar, %4’ü emekli ve %5’i işsizdir.

3.4. Mikrofinans ve Yoksulların Yaklaşımı

Yoksulların sosyal ve ekonomik alanda dışlanmışlıkları arasında en dikkat çekici alan finans sektörüdür. Finans veya daha dar anlamda bankacılık sektöründe yoksulların kredibilitelerinin olmadığı şeklindeki yaygın kanı, finans sektörüne girişi güçleştiren en önemli engeldir. Nitekim bir bankanın teminat olarak herhangi bir mali varlığı olmayan bir yoksula kredi sağlamak istememesi bu duruma sebep olarak görülür. Bu yaklaşımın sorun olduğunu düşünenlerin geliştirdiği mikrofinans sektörü günümüzde önemli bir büyüklüğe kavuşmuş durumdadır. Oysa, mikrofinans

sektörü herhangi bir teminat armaksızın yoksullara kredi sağlayan bir sistem geliştirmiştir. Bu uygulama her ne kadar Türkiye’de yavaş bir gelişim süreci izlemiş olsa da yoksullukla mücadelede etkili bir alternatif olabilir.

Mikrofinansın gecekondu insanları arasında ne düzeyde bilindiğini gösteren tablodan anlaşılacağı üzere, bu olgu yeterli düzeyde bir bilinirliğe sahip değildir. Hem farklı eğitim düzeyine sahip bireyler, hem de farklı gelir grubunda yer alan katılımcıların önemli bir kısmının bu kavram hakkında bilgi sahibi olmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye genelinde şubeleriyle yaygınlık kazanan TGMF kurumunun (www.tgmp.net) İzmir’deki ilk şubesini 2010 yılında açmış olması, bu kurum dışında benzeri bir başka kurumun bulunmaması, ayrıca araştırmanın yapıldığı tarihlerde herhangi bir mikrofinans kurumunun bu ilde olmayışı gibi sebepler nedeniyle mikrofinans kavramının bilinirlik durumunun düşük kaldığı ileri sürülebilir. Buna göre, yoksulluğun yaygın olduğu gecekondu bölgelerinde bu sektörün yeterince bilinmemesi, bu sektörün yoksulluk ile mücadele için bilinirliğinin artırılması konusundaki teşvik mekanizmalarının geliştirilmesinde konusunda bir veri olarak görülebilir.

Gecekondu bölgelerinde yaşayan bireylere yöneltilen sorulardan biri olan “*mikrofinans kavramını hiç duydunuz mu?*” sorusuna görüşmecilerin %77’si “hayır”, %23’ü ise “evet” yanıtını vermiştir. Mikrofinans kavramından haberdar olup olmama durumunun aylık hane gelirine göre gösterildiği çapraz tabloda bu kavramın en çok 401-800 TL aylık gelire sahip bireylerce tanınmaktadır. Mikrofinans kavramının gecekondu insanları için yaptığı çağrışımlar şu şekildedir; %34 banka, %25 faize bulaşmak, %8 iş kurmak, %2’şer ufak sermaye ve yeni bir fırsat.

Tablo 5: Mikrofinans Sektörünün Bilinirliği

			Eğitim düzeyi				Toplam
			İlkokul ve altı	Ortaokul ve Dengi	Lise ve Dengi	Fakülte ve Üstü	
Mikrofinans Kavramını Hiç Duydunuz mu?	Evet	n	3	18	5	4	30
		%	2.3%	14.1%	3.9%	3.1%	23.4%
	Hayır	n	24	58	11	5	98
		%	18.8%	45.3%	8.6%	3.9%	76.6%
Total		n	27	76	16	9	128
		%	21.1%	59.4%	12.5%	7.0%	100.0%

$$X^2 = 5,046$$

$$Sd = 3$$

$$p = .168$$

Yoksulluk ile mücadelenin geniş bir toplum kesiminin ilgi gösterdiği bir sorun olduğu dikkate alındığında, gerek gönüllü kuruluşların gerek ise kamusal kuruluşların

bu sektörün tanınırlığı ve başarısının artırılmasına yönelik çabaların önemli olduğu düşünülmektedir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde yapılmış alan araştırmalarında bu tür kurumlardan kredi kullanan yoksul hanelerin ekonomik durumlarında dikkate değer değişimler olduğu görülmektedir. Örneğin Mısır'da mikrofinans kurumlarında kredi kullanan hanelerin düşüncelerini analiz etmeye yönelik yapılmış bir alan araştırmasının bulgularına göre, mikrofinans kredisi kullananların %76'sının özgüvenlerinin arttığı tespit edilmiştir. Bu araştırmaya göre, kredi kullananların %50'si yiyecek miktarı ve kalitesinin arttığını, %40 çocuklarının eğitim düzeyleri üzerinde pozitif etkisi olduğunu, yine %40'ı sağlık koşullarında iyileşmeler meydana geldiğini ifade etmiştir (National Impact Survey of Microfinance in Egypt, 2008: 16). Hiç şüphesiz mikrofinans birçok savunucusunun ifade ettiği gibi yoksulluk ile mücadelede öncelikli bir seçenek veya tek bir seçenek olarak düşünülmemektedir. Yoksulluk gibi devasa bir sorunla sadece bir boyut veya yöntem ile mücadele edilmesinin yeterli olduğu düşünmek eksiklik olur. Bu yöntemin bütün diğer mücadele seçeneklerine tamamlayıcı veya telafi edici bir fırsat olarak görüldüğü ifade edilebilir.

Enformel sektör ve cemaatsel ilişkilerin sürdürüldüğü bölgeler olarak kabul edilen gecekonduyalarda yaşayan insanların nakite ihtiyaç duymaları halinde başvurdukları kişi veya kurumlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Gecekondu bölgelerinde paraya ihtiyaç duyan bireylerin %47'si akrabalarından, %20'si komşu veya hemşehrilerinden, %12'si ise tanıdıklarından, eş-dosttan borç almayı tercih ederken, %6'sı bankadan kredi çekmekte, diğer %6'sı da kredi kartına başvurmaktadır.

Bu oranlar gecekondu bölgelerinde halen geleneksel ekonomik dayanışma örüntülerinin devam ettiğini ve bu anlamda enformel ilişkilerin halen yaygın olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda gecekondu bölgeleri için sosyal sermaye olgusunun halen güçlü olduğunun iddia edilmesi pekâlâ mümkündür. Öte yandan, yoksul olan bireylerin halen finans kurumlarına karşı mesafeli durduğu ve finans sektörü ile geliştirilecek ilişkilerde bunun aleyhlerine olacağı gibi kaygılar taşıdıkları ileri sürülebilir. Ki-kare testinin sonucundan elde edilen ilişki, gelir düzeyi yükseldikçe geleneksel yöntemlerle kredi sağlama düzeyinin farklılaştığını ifade etmektedir. Dolayısıyla gelir düzeyi artışı ile gelenekselden modern alana doğru anlamlı bir farkın oluşması, modern finans kurumlarının beklenen yöndeki bir karşılığının toplumda da var olduğunu ortaya koymaktadır. Daha açık bir ifadeyle, hanelerin gelir düzeyleri arttıkça geleneksel kredi kaynaklarından modern kredi olanaklarına yönelme eğiliminin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Gecekondu bölgelerinin kentsel dönüşüm projeleriyle paralel olarak yoksulların sağlıklı finans olanaklarına kavuşmalarına yardım edecek bu tür kurumların gelişmesinin gerekli olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 6: Hanenin Gelir Düzeyi ve Kredi Sağlama Seçenekleri

		Hane Geliri				Toplam		
		600 TL ve Altı	601 – 1200 TL	1201- 1800 TL	1801 TL ve Üstü			
Paraya Sıkıştığınızda Genelde İlk Kime Başvuruyorsunuz?	Akrabalarımın Borç Alırım	N	35	19	5	1	60	
		%	27.6%	15.0%	3.9%	.8%	47.2%	
	Komşu / Hemşerilerimden Borç alırım	N	21	4	1	0	26	
		%	16.5%	3.1%	.8%	.0%	20.5%	
	Bankadan Kredi Çekerim	N	3	3	0	2	8	
		%	2.4%	2.4%	.0%	1.6%	6.3%	
	Kredi Kartına Başvurum	N	1	1	5	1	8	
		%	.8%	.8%	3.9%	.8%	6.3%	
	Diğer	N	4	3	0	2	9	
		%	3.1%	2.4%	.0%	1.6%	7.1%	
	Tanıdık / Eş-Dosttan Borç Alırım	N	5	10	1	0	16	
		%	3.9%	7.9%	.8%	.0%	12.6%	
	Toplam		N	69	40	12	6	127
			%	54.3%	31.5%	9.4%	4.7%	100.0%

$$X^2 = 59,831$$

$$Sd = 15$$

$$p = .000$$

Herhangi bir kurumdan 6000 TL ortalamaıyla faizsiz kredi alma imkanı tanınması halinde bireylerin neyi tercih edeceğine ilişkin yapılan sorgulamada gecekondu bireylerin üçte biri faizsiz bile olsa kredi türü finansal ilişkiye girmeyi tercih etmediği tespit edilmiştir. Geriye kalanların ise %36'sı hayalini kurduğu işi kuracağını, %17'si borçlarını ödeyeceğini veya ihtiyaçlarını karşılayacağını, %6'sı şuan ki işini büyüteceğini, %2'lik küçük bir kısmı ise köyüne dönüp tarım-hayvancılık yapmayı tercih edeceğini ifade etmiştir.

Aşağıdaki tabloda görüleceği gibi düşük gelir düzeylerindeki hanelerin bu tür bir fırsattan yararlanmaya daha yatkın olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Nitekim ki-kare testi sonucu $p < 0.05$ olması, farklı gelir düzeyi ile kredi kullanma tercihleri arasında anlamlı bir fark olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Yoksulların bu tür bir kredi olanağı elde etmeleri halinde ekonomik durumunu iyileştirmek için buna başvurabilecekleri görülmektedir. Bu durum, açık bir şekilde, mikrofinans sektörünün gecekondu bölgelerinde hem ilgi göreceğini hem de yoksulların kredi olanağına kavuşmalarına fırsat sunacağını göstermektedir.

Tablo 7: Kredi olanağı ile Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki

		Hane Geliri				Toplam	
		600 TL ve Altı	601 – 1200 TL	1201- 1800 TL	1801 TL ve Üstü		
Bir Kurum Faizsiz 6000 TL Kredi Verme İmkânı Olsa Ne Düşünürsünüz?	Bu Tür İşlere Girmem, Sorun Çıkar	N	16	23	3	2	44
		%	12.7%	18.3%	2.4%	1.6%	34.9%
	Kendime Daha Önce Hayal Ettiğim Bir İş Kurarım	N	33	11	1	1	46
		%	26.2%	8.7%	.8%	.8%	36.5%
	Kendi İşimi Büyütürüm	N	4	1	1	2	8
		%	3.2%	.8%	.8%	1.6%	6.3%
	Ücretli Çalıştığım işi bırakır Kendime İşimi Kurarım	N	0	0	1	0	1
		%	.0%	.0%	.8%	.0%	.8%
	Köyüme Döner Tarım-Hayvancılık Yaparım	N	0	1	0	0	1
		%	.0%	.8%	.0%	.0%	.8%
	Diğer	N	5	0	0	0	5
		%	4.0%	.0%	.0%	.0%	4.0%
	Borçlarımı Öderim / İhtiyaçlarımı Karşılarım	N	13	2	5	1	21
		%	10.3%	1.6%	4.0%	.8%	16.7%
	Toplam	N	71	38	11	6	126
		%	56.3%	30.2%	8.7%	4.8%	100.0%

 $X^2 = 48,971$

Sd= 18

 $p = .000$

3.5. Ekonomik Kriz ve Yoksulluk Sorunu ile Mücadele

2008 yılında ABD borsalarında yaşanan finansal krizden etkilenen çevre ülkelerden biri olan Türkiye’de ekonomik krizin gecekondulu bölgelerini ne şekilde etkilediğine ilişkin yapılan saha çalışması sonucunda elde edilen rakamlar aşağıda sunulmuştur. Araştırma neticesinde gecekonduda yaşayan insanların %95 gibi büyük bir kısmı 2008 yılı ekonomik krizinden etkilendiğini, geriye kalan %5’lik kısım ise etkilenmediğini beyan etmiştir. Nitekim 2009 yılında Türkiye ekonomisi % -4,8 küçüldüğü bir yıl olmuştur (TUİK, 2012). Krizin teğet geçip geçmediğinin yoğun politik tartışma konusu olduğu bu dönemde krizin ekonomiyi oldukça derinden etkilediği yapılan bu araştırma tarafından da teyit edilmektedir.

Ekonomik krizden etkilenme biçimlerine bakıldığında ise; gecekondulu bireylerin yarısına yakınının daha önce çalışmakta olduğu işi kaybettiği görülmüştür. Birey-

lerin %27'si işini kaybettiğini, %24'ü ise ailesinden bazılarının işsiz kaldığını ifade etmiştir. Bununla ilişkili diğer sonuçlar ise şu şekildedir: %21 gelirim düştü, %14 işlerim yavaşladı, %8 alım gücüm düştü ve %3 fiyatlar yükseldi.

Krizden etkilenenlerin farklı gelir düzeylerinde olanlar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını anlamak üzere yapılan ki-kare testi sonucu olan $p < 0.05$ değeri, iki değişken arasında anlamlı bir farkın olduğunu ifade etmektedir. Buna göre, krizden özellikle düşük gelir düzeyine sahip olanların daha olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu tür kriz dönemlerinde ekonominin birçok alanına yönelik yapılması gereken destekler yüksek sesle dillendirilmekte ve çoğunlukla gereği yapılmaktadır. Örneğin; üreticilerin ve bankaların kriz riskine karşı desteklenmesine yönelik uygulamalar bilinmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular yoksulların krizlerden oldukça derinden etkilendikleri ve bu krizlerin onların yaşamsal kalitelerini düşürücü sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Bu çerçevede kamunun bu tür kriz dönemlerinde yoksullara yönelik olarak ayrıca bir program ile destek stratejilerinin geliştirmesi gerektiği görülmektedir.

Yapılan bu araştırma sonucunda demokratik bir yönetimde bu tür olağan dışı durumlarda yoksulluk riskine maruz kalmış olan hanelerin daha özenli bir politika ile yoksulluk ve ekonomik krizle mücadelesinde destekleyici rollerin önemli olduğu anlaşılmıştır.

Krizden genelde yüksek gelir grubundakilerin daha fazla etkilendiği yönünde iktisatçılar arasında genel kabul gören düşünce yapılan bu araştırmada tespit edilememiştir. Buna karşın, düşük gelir düzeyine sahip olanların karşılaştıkları bu tür olağan dışı durumlardaki risklerin onlar için hayati değerde etkiler yaratabildiği görülmektedir. Bu sonuçlar, aynı zamanda, finans sektörünün bulaşıcı etkisinin ekonomi üzerindeki sonuçlarını düşünerek devletin finans sektörünü kurtarmaya yönelik tedbirlerinin dışında, düşük gelirli yoksulları da göz ardı etmemesi gerektiği konusunda dikkate değer veriler olarak değerlendirilebilir.

Tablo 8: Farklı Gelir Düzeylerindeki Hanelerin Ekonomik Krizden Etkilenme

		Hane Geliri				Toplam	
		600 TL ve Altı	601 – 1200 TL	1201- 1800 TL	1801 TL ve Üstü		
Krizden Nasıl Etkilendiniz?	İşimi Kaybettim	n	17	12	4	0	33
		%	13.7%	9.7%	3.2%	.0%	26.6%
	Gelirim Düştü	n	14	9	1	2	26
		%	11.3%	7.3%	.8%	1.6%	21.0%
	Fiyatlar Yükseldi	n	0	3	0	0	3
		%	.0%	2.4%	.0%	.0%	2.4%
	İşlerim Yavaşladı	n	9	6	1	1	17
		%	7.3%	4.8%	.8%	.8%	13.7%
	Ailemden Bazıları İşsiz Kaldı	n	26	2	2	0	30
		%	21.0%	1.6%	1.6%	.0%	24.2%
	Alım Gücüm Düştü	n	3	3	3	1	10
		%	2.4%	2.4%	2.4%	.8%	8.1%
	Diğer	n	2	2	0	1	2
		%	1.6%	1.6%	.0%	.8%	1.6%
Toplam	n	71	37	11	5	124	
	%	57.3%	29.8%	8.9%	4.0%	100.0%	

$X^2 = 47,074$

$Sd = 24$

$p = .003$

Ekonomik kriz karşısında başvurulan çarelere bakıldığında ise, katılımcıların %36'sının yeni iş arayışına girdiği, %14'ünün yakın akraba ve komşulardan yardım almak için başvurduğu, yine %14'ünün harcama kısıtlamasına gittiği, %8'inin çalıştığı işten ayrı ek iş aradığı %4'ünün kaymakamlık, belediye gibi resmi kuruluşların yardım programlarına başvurduğu ve son olarak %2'lik kısmının ise memleketten yardım istediği tespit edilmiştir. Geriye kalan %22'lik kesim ise ekonomik krize çare bulunması hususunda hiçbir girişimde bulunmadığını ifade etmiştir.

Verilerden anlaşılacağı üzere bu tür kriz durumlarında devletin üzerine düşeni geçmiş dönemlerde yeterince yerine getirmemiş olması, yoksulluk riskiyle karşılaşıldığında kamunun yoksullukla mücadele aracı olan SYDV'den yardım talebinde bulunma eğiliminin düşük düzeyde kalması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu çerçevede yukarıda gereği ifade edilen stratejilerin geliştirmenin gereği önem kazanmaktadır.

Tablo 9: Farklı Gelir Düzeylerindeki Hanelerin Krizden Kaçınma Seçenekleri

		Hane Geliri				Toplam	
		600 TL ve Altı	601 – 1200 TL	1201- 1800 TL	1801 TL ve Üstü		
Ekonomik Durumunuz Kötüleştiğinde Ne Tür Çarelere Başvurdunuz?	Yeni İş Ararım	N	27	9	5	0	41
		%	23.5%	7.8%	4.3%	.0%	35.7%
	Çalıştığım İşin Dışında Ek İş Ararım	N	4	5	0	0	9
		%	3.5%	4.3%	.0%	.0%	7.8%
	Yakınlardan Yardım Talep Ederim	N	8	7	2	0	17
		%	7.0%	6.1%	1.7%	.0%	14.8%
	Devletin Yardım Kuruluşuna (SYDV) Başvururum	N	4	1	0	0	5
		%	3.5%	.9%	.0%	.0%	4.3%
	Memleketten Yardım İsterim	N	2	0	0	0	2
		%	1.7%	.0%	.0%	.0%	1.7%
	Hiçbir Şey Yapmadım	N	16	5	1	2	24
		%	13.9%	4.3%	.9%	1.7%	20.9%
	Harcamalarımı Kıstım	N	6	6	3	2	17
		%	5.2%	5.2%	2.6%	1.7%	14.8%
Toplam		N	67	33	11	4	115
		%	58.3%	28.7%	9.6%	3.5%	100.0%

$$X^2 = 20,578$$

$$Sd = 18$$

$$p = .301$$

Ayrıca, farklı gelir düzeyindeki hanelerin krizle mücadele etme seçenekleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir. Bu sonuç, yukarıda tespit edilen yoksulların krizden çıkmak için başvuracağı seçeneklerle, daha yüksek gelir düzeyine sahip olan hanelerin seçeneklerinin benzer olduğu anlamına gelmektedir. Bu durumun yoksullar için ne düzeyde olumsuz bir manzara arz edeceği açıktır. Denize düşen kişiler arasında bir kısmının yüzme bilmiyor veya yüzme yeteneği fark edilir şekilde yetersiz olanlara yönelik alınacak tedbirlerin, hem öncelikli hem de daha özenli olması gerektiği bilinmektedir. Bu kapsamda gerek mikrofinans sektörünün geliştirilmesi, gerek ise yoksullukla mücadelede kamunun vereceği her tür katkının hayati olduğu vurgulanmalıdır. Mikrofinans sektörünün yoksulların içinde de en dezavantajlı olan kadınları hedef kitle olarak seçmiş olması ve onlara öncelikle mikro kredi sağlaması daimi bir kriz durumuna yönelik bir tedbir gibi görülebilir. Bu alanda elde edilen başarıların hem kadınların toplumsal statüsünün iyileştirilmesi, hem de onların çocuklarının geleceğine yönelik yüksek duyarlılıkları, nesiller arası yoksulluğun miras bırakılması bir ölçüde azaltabilecektir. Bu sektörün gerekliliği konusundaki tespitlerin dışında bu sektörün uygulama sonuçlarının çok boyutlu olarak yeni araştırmalarla analiz edilmesi önem arz etmektedir.

SONUÇ

Günümüzde dünya nüfusunun yarısından fazlası kentlerde yaşamaktadır. Kentsel mekan kendi içinde sınıfsal, etnik, ekonomik gibi çeşitli sahalara göre parçalanmış bir mekandır. Bu sahalardan biri olan gecekondu aynı zamanda yoksulluğun en yaygın ve en şiddetli şekilde yaşandığı yerleri oluşturur. Buldukları ülke koşulları ve şehir yapısına göre farklı fiziksel ve sosyal koşulları kendi aralarında değişkenlik gösteren bu gibi bölgelerde yaşayan insanlar kentin tutunamamış veya kentte tutunmaya çalışan kişi veya ailelerdir. Gecekondu bölgeleri bir kentin öteki yakalarıdır. Bu sebeple, burada yaşayan insanların yoksulluk dışında karşılaştıkları başlıca sorunlardan birisi sosyal dışlanmadır. Sosyal dışlanma gündelik yaşamda sosyal yaşamın içinde rahatlıkla duyumsanabilen bir olgu olmasının yanında, kültürel ve ekonomik alanda da yaşanabilir bir durumdur. Bu bağlamda yoksul kesimlerin kredilendirilebilir sosyal gruplar arasında sayılmaması ekonomik dışlanmaya örnek teşkil eder. Nitekim günümüz modern finans sektörü yoksulları, kredilendirilmesi riskli olarak gördüğü için, yoksullar kredi sağlama olanağından dışlanmış durumdadırlar. Bu sorunun çözümüne katkı olarak geliştirilmiş olan mikrofinans sektörü modern finans sektöründen farklı olarak yoksullardan herhangi bir teminat aramaksızın yoksullara grup kredisi sağlamaktadır. Böylece yoksulların ihtiyaç duydukları kredilere kavuşmaları için bir zemin sağlanmıştır. Bu sektör dünyanın çeşitli ülkelerinde geniş ilgi görmüş ve yoksulluk ile mücadelede etkili olduğu yapılan bir çok alan araştırmasıyla gösterilmiştir. Türkiye’de halen oldukça yeni olan bu sektöre talebin düzeyini görmek ve yoksulluk ile mücadelede ne ölçüde rol alabileceğine ilişkin yapılmış olan alan araştırmasında, bulgular; sektörün talep edileceğini ve yoksulluk ile mücadelede diğer seçeneklere ek olarak bir tamamlayıcı ve telafi edici bir fonksiyon oluşturabileceği tespit edilmiştir.

Gecekondu bölgelerinde yaşayan insanların mikrokredilere kolay kavuşabilmesi gerek ihtiyaç duydukları nakit gereksinimleri gerek ise yeni iş olanaklarının geliştirilmesi için önemli olduğu görülmektedir. Kentleşme ile ortaya çıkan geleneksel toplumsal yardımlaşma ve mali ilişkilerinin öneminin azalması bu tür tamamlayıcı kurumların gereğini arttırmaktadır. Araştırma sonuçlarında da anlaşıldığı üzere, ekonomik krizlerden kolaylıkla etkilenen kesimi oluşturan gecekondu hanelerin mikrofinans imkanı elde etmeleri halinde önemli bir kısmının bunu yatırım için kullanma eğilimi taşıdığı görülmektedir. Refah devlet anlayışının aşındığı günümüz neo-liberal politikalar altında alt gelir gruplarının finansal anlamda bu gibi risk teşkil etmeyen kredilerle desteklenmesi sosyal bütünleşmeye katkıda bulunacaktır. Bunun için mikrofinans kurumunun bu gibi bölgeler başta olmak üzere, tek ebeveynli haneler, kadınlar ve gençler gibi sermaye sıkıntısı çeken toplumdaki kırılan kesimleri oluşturan gruplar arasında bilinirlik ve ulaşılabilirlik düzeyinin artırılması, yoksullukla mücadelede önemli kazanımların elde edilmesini sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abu N. M. Wahid, (1993). **The Grameen Bank**, Westview Press, Oxford.
- Adaman, Fikret ve Keyder, Çağdar. (2006), Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, (http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf. Bağlantı Tarihi: 19.11.2012)
- Becker, Gary S. And Murph, Kevin M. and Tamura, Robert (1990), “ Human Capital, Fertility, and Economic Growth”, **Journal of Political Economy**, Vol. 98.
- Burritt, Kiendel, **Microfinance in Turkey**, UNDP Publication, no:3, 2003.
- Çakır, Sabri (2007). **Kentleşme ve Gecekondu Sorunu**, Fakülte Kitabevi, Isparta
- Davis, Mike, (2007), Gecekondu Gezegeni, Metis Yayınları, İstanbul.
- Dhadave, M.S., (1989). Sociology of Slums, Archives Books, New Delhi.
- Erman, Tahire. (2001). The Politics of Squatter (*Gecekondu*) Studies in Turkey: The Changing Representations of Rural Migrants in the Academic Discourse, (art.), **Urban Studies**, Vol. 38, No. 7, 983–1002.
- Işık, Oğuz, Pınarcıoğlu, M. Melih. (2005). Nöbetleşe Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul
- Jahangir, Alam M., Chowdhury, Dipak Ghosh, and Robert E. Wright, (2005). “The Impact of Micro-Credit on Poverty: Evidence from Bangladesh”, **Progress in Development Studies**, 5, 4. pp. 298- 309.
- Jonathan Morduch, “The Microfinance Schism”, **Microfinance**, Edited by: David Hulme and Thankom Arun, Routledge, 2009.
- Khandker, Shahidur R. (1998), **Fighting Poverty with Microcredit: Experience in Bangladesh**. Oxford University Press, Inc. New York.
- Kıray, Mübeccel, B. (2003). **Kentleşme Yazıları**, Bağlam Yayınları, Ankara
- Maes, Jan P. and Larry R. Reed, **State of the Microcredit Summit Campaign Report 2012**, Washington, USA, 2012.
- Mixmarket, <http://www.mixmarket.org/>
- Miyashita, Yoko (2000), “Microfinance and Poverty Alleviation: Lessons from Indonesia’s Village Banking System”, Pacific Rim Law & Policy Journal, Vol. 10, No.1.
- Morduch, Jonathan and Barbara Haley (2001), Analysis of the Effect of Microfinance on Poverty Reduction, NYU Wagne Working Paper No: 1014.

- National Impact Survey of Microfinance in Egypt (2008), **National Impact Survey of Microfinance in Egypt**,
- Özcan Tahsin, (2008). 'Osmanlı Toplumuna Özü Bir Finansman Modeli: Para Vakıfları' , **Çerçeve**, Ekim. pp. 124-128
- Qadri, Faisal Sultan and Waheed, Abdul (2011), "Human Capital and Economic Growth: Time Series Evidence from Pakistan", **Pakistan Business Review**, January.
- Rajdeep Sengupta and Craig P. Aubuchon, (2008). "The Microfinance Revolution: An Overview", **Federal Reserve Bank of St. Louis Review**, January/February.
- Ritzer, George (2011). Küresel Dünya. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Shastri, Rajesh Kumar (2009), "Micro finance and Poverty Reduction in India (A Comparative Study with Asian Countries)", **African Journal of Business Management**, Vol.3 (4), pp. 136-140.
- Şenyapılı, Tansı. (2006). Gecekondu Olgusuna Dönemsel Yaklaşımlar, (mak.) Eraydın Ayda, (Edt.) **Değişen Mekân**, Dost Kitabevi, Ankara.
- Thankom Arun and David Hume, (2009). "Introduction", **Microfinance**, Edited by: David Hulme and Thankom Arun, Routledge.
- TÜİK, Yoksulluk Çalışması 2010, <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK, (2012), **2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları**, TÜİK, Ankara (<http://www.tuik.gov.tr>)
- UNDP (2006), Demand Study for Micro-Finance in Turkey, by Helmut Grossmann, UNDP.
- Weiss John and Heather Montgomery, (2005). "Great Expectations: Microfinance and Poverty Reduction in Asia and Latin America", **Oxford Development Studies**, Vol. 33. Not. 3&4, September- December 2005.
- Wilson, Rob A. And Briscoe, Geoff (2004), **The Impact of Human Capital on Economic Growth: A Review**, Third Report on Vocational Training Research in Europe: Background Report, Luxembourg.
- Wright, Graham A. N. (2000). **Microfinance Systems: Designing Quality Financial Services for the Poor**. Zed Books Ltd. London & New York, and The University Press Limited, Dhaka.
- Yunus, Muhammad (2003), **Banker to the Poor**, PublicAffairs, NY.